

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 2-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Бухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

№ 2-Son 2026-yil

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor
Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va
texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim
instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Olimov Shirinboy Sharofovich — pedagogika fanlari doktori, professor
(Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasini mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
(O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy
ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni
takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo‘yicha direktor
o‘rinbosari)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo‘yicha
birinchi prorektor).

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini professori).

Ismatova Dilafruz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar
kafedrasini dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti
Psixologiya kafedrasini o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Dilafuz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

Sodiqjon Saidjonovich Mukhlisov — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Information Systems and Digital Technologies” Department).

Muxtor Hasan o‘g‘li Tilavov — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

EXECUTIVE SECRETARY:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li — Lecturer, Department of Psychology, Bukhara State University.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Ахмадов Назирджон Рахмат угли — доктор философии по психологии (PhD), доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Кулешов Валерий Владимирович — доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии наук (Украина).

Андрienко Елена Васильевна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт физики, математики, информационных и технологических наук, г. Новосибирск, Россия).

Ромм Татьяна Александровна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт истории, гуманитарных и социальных наук, г. Новосибирск, Россия).

Олимов Ширинбой Шарофович — доктор педагогических наук, профессор (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Педагогика»).

Зарипов Лочин Рустамович — доктор педагогических наук (DSc), профессор (Научно-исследовательский центр развития высшего образования при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, начальник управления совершенствования учебно-методической деятельности).

Сафаров Дилмурод Халимович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Навоийский областной центр педагогического мастерства, заместитель директора по академической деятельности).

Назаров Акмал Мардонович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Бухарский государственный университет, первый проректор по делам молодежи и духовно-просветительской работе).

Рустамов Шавкат Шухрат угли — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Психология»).

Ганжиев Феруз Фуркатович — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, профессор кафедры «Психология»).

Исматова Дилафруз Туймуратовна — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

Мухлисов Содикжон Саиджонович — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Информационные системы и цифровые технологии»).

Тилавов Мухтор Хасан угли — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Дехконбоев Шохжахон Ойбек угли — преподаватель кафедры «Психология» Бухарского государственного университета.

Madaminova Gulzira Gulamkadirovna
Andijon Davlat Pedagogika Instituti p. f.f.d. (PhD), dotsent

INGLIZ TILI O‘QITISHDA O‘QUVCHILARNING KOGNITIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH METODLARI TAHLILI

Annotatsiya: Maqolada ingliz tili o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan metodlar tizimli tahlil qilinadi. Kognitiv kompetensiya, keng ma’nodda, ma’lumotni qabul qilish, qayta ishlash, muammolarni hal etish, mantiqiy va tanqidiy fikrlash, metakognitiv o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarining integratsiyasidir. Tadqiqot nazariy asos (Bloom va Anderson–Krathwohl taksonomiyalari, Vygotskiy ZPR, Bruner konstruktivizmi, Sweller kognitiv yuklama nazariyasi, Mayer multimedia o‘qitish prinsiplari, Hattie metatahlillari) hamda ingliz tili ta’limi (CLT, TBLT) amaliyotidagi yechimlar uyg‘unlashtiriladi. Metodlar tahlili lingvistik topshiriqlarni kognitiv darajalarga mos dizaynlash, scaffoldingi asoslangan hamkorlik, multimodal resurslar orqali kognitiv yuklamani boshqarish, metakognitiv strategiyalarni o‘rgatish, “assessment for learning” tamoyillariga tayangan formatif baholash va yuqori tartibli fikrlashni yo‘naltiruvchi loyihaviy yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Natijalarda metodlar majmuasining tizimli modeli, dars dizayni bo‘yicha amaliy tavsiyalar va baholash mezonlari keltiriladi. Muhokamada metodlarning sinf sharoitiga adaptatsiyasi, o‘qituvchining o‘quv dizayneri sifatidagi roli, shuningdek, imkoniyat va cheklovlar yoritiladi. Xulosa sifatida kognitiv kompetensiyani rivojlantirish uchun ingliz tili darslarini kognitiv darajalar bo‘yicha bosqichlash, topshiriqlarni mazmuniy va kognitiv murakkablik bo‘yicha ketma-ketlashtirish hamda teskari aloqa va refleksiyani darsning markaziy komponentiga aylantirish taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: kognitiv kompetensiya, ingliz tili o‘qitish, Bloom taksonomiyasi, kognitiv yuklama, TBLT, CLT, scaffoldingi, multimedia, formatif baholash.

Аннотация: В статье представлен системный анализ методов развития когнитивной компетентности учащихся в процессе обучения английскому языку. Когнитивная компетентность рассматривается как интеграция восприятия, переработки информации, критического мышления, решения проблем и метакогнитивной саморегуляции. Исследование опирается на таксономии Блума и Андерсона–Кратвола, ЗБР Выготского, конструктивизм Брунера, теорию когнитивной нагрузки Свеллера, принципы мультимедийного обучения Мэйера и метаанализ Хэтти, а также на практики CLT и TBLT. В результате предложена модель согласования языковых заданий с когнитивными уровнями, использование педагогического “scaffolding”, управление когнитивной нагрузкой через мультимодальные ресурсы, обучение метакогнитивным стратегиям и формативное оценивание. Обсуждаются условия адаптации методов, роль учителя как instructional designer, возможности и ограничения. Делается вывод о необходимости поэтапного усложнения заданий и централизации обратной связи и рефлексии.

Ключевые слова: когнитивная компетентность, обучение английскому, таксономия Блума, когнитивная нагрузка, TBLT, CLT, scaffolding, мультимедиа, формативное оценивание.

Abstract: This paper offers analysis of methods to develop learners’ cognitive competence in English language teaching. Cognitive competence is defined as an integration of information processing, problem solving, critical and logical reasoning, and metacognitive self-regulation. The study synthesizes the Bloom and Anderson–Krathwohl taxonomies, Vygotsky’s ZPD, Bruner’s constructivism, Sweller’s cognitive load theory, Mayer’s multimedia principles, and Hattie’s meta-analytic evidence, together with CLT and TBLT practices. Methods include aligning tasks to cognitive levels, scaffolding collaborative work within the ZPD, managing cognitive load via multimodal resources, explicit instruction of metacognitive strategies, assessment for learning with focused feedback, and project-based tasks that elicit higher-order thinking. Results present a practical design model, classroom implementation guidelines, and assessment criteria. The discussion addresses adaptation to classroom realities, the teacher’s role as instructional designer, and key constraints. We

conclude with recommendations for staged cognitive progression, principled task sequencing, and making feedback and reflection central to lessons.

Key words: *cognitive competence, English language teaching, Bloom’s taxonomy, metacognition, cognitive load, TBLT, CLT, scaffolding, multimedia, formative assessment.*

Kirish. Global kommunikativ muhit va bilim iqtisodiyoti sharoitida ingliz tili o‘qitish jarayoni nafaqat lingvistik birliklarni egallash, balki yuqori tartibli fikrlash, muammoli vaziyatlarni yechish, dalillarga tayangan mulohaza yuritish, o‘z-o‘zini nazorat qilish kabi kognitiv kompetensiyalarni ham rivojlantirishni taqozo etadi. Kognitiv kompetensiya, mazmun jihatidan, bilimlarni eslab qolish va tushunishdan tortib, qo‘llash, tahlil, sintez va baholash (hamda yaratish)ga qadar bo‘lgan ko‘lamni qamrab oladi; u ta‘lim-tarbiya jarayonining markaziy maqsadlaridan biri sifatida o‘quvchining ongli o‘rganishi, mustaqil fikrlashi va faol ijtimoiy muloqotga kirishish imkonini kengaytiradi [1; 2;]. Til o‘rgatish metodikasi so‘nggi o‘n yilliklarda kommunikativ kompetensiyaga yo‘naltirilgan CLT va TBLT yondashuvlari orqali sezilarli taraqqiyotni ko‘rsatgan bo‘lsa-da, bu jarayonni kognitiv nuqtai nazardan qayta dizaynlash, topshiriqlarni kognitiv murakkablik darajalariga moslashtirish, kognitiv yuklamani boshqarish, metakognitiv strategiyalarni ongli o‘rgatish masalalari dolzarbligicha qolmoqda [7;9;6]. Vygotskiy ilgari surgan ZPR g‘oyasi ta‘limda hamkorlik va scaffoldingi orqali kognitiv o‘shishni tezlashtirish mumkinligini ko‘rsatadi; Brunerning konstruktivistik qarashi esa o‘quvchi bilimni faol quruvchi sifatida darsning markaziga qo‘yadi [3;4]. Hattie tomonidan jamlangan metatadqiqotlar teskari aloqa, maqsadlar aniqligi va vizuallashtirish, o‘qituvchining ko‘zga ko‘rinadigan o‘qitish amaliyotlari natijalarni sezilarli oshirishini ko‘rsatadi [8].

Metodlar. Ushbu tadqiqot nazariy-metodik tahlil shaklida olib borildi. Birinchidan, kognitiv kompetensiya konsepsiyasi va u bilan bog‘liq psixologik-pedagogik nazariyalar (taksonomiyalar, ZPR, konstruktivizm, kognitiv yuklama, multimedia o‘qitish) manbalar asosida konseptual xarita tuzildi [Bloom va boshq., 1956; Anderson va Krathwohl, 2001; Vygotsky, 1978; Bruner, 1966; Sweller va boshq., 1998; Mayer, 2009]. Ikkinchidan, ingliz tili o‘qitishidagi CLT va TBLT yondashuvlarining kognitiv jihatlari aniqlanib, topshiriqlar dizayni, til materiallarini kognitiv darajalarga moslashtirish va formatif baholash strategiyalari bo‘yicha integrativ model ishlab chiqildi [7; 9]. Uchinchidan, dizayn asosida ta‘lim (design-based) mantig‘ida dars ssenariylari prototiplari konseptual ravishda ishlab chiqilib, kutiladigan kognitiv natijalar (masalan, argumentatsiya sifati, muammoli vazifalarni yechish, metakognitiv refleksiya ko‘rsatkichlari) mezonlashtirildi. To‘rtinchidan, Hattie metatadqiqotlaridan olingan yuqori ishonchlilikdagi effekt koeffitsientlari (masalan, feedback, maqsad qo‘yish, o‘qituvchi-oyinlari va ko‘nikmalar) modelning empirik tayanch nuqtalari sifatida integratsiya qilindi [8]. Beshinchidan, kognitiv yuklama nazariyasi va multimedia prinsiplariga ko‘ra materiallar taqdimoti (matn+audio+vizual), ishchi xotira cheklovlarini hisobga oluvchi segmentatsiya va modallik yondashuvlari sinfxona sharoitiga moslashtirildi [5;6]. Ushbu metodik bosqichlar orqali kognitiv kompetensiyani rivojlantirish uchun oltita o‘zaro bog‘liq metod klasteri shakllantirildi: kognitiv darajalash va murakkablikni bosqichlash; ZPR asosida scaffoldingi; kognitiv yuklamani boshqarish; metakognitiv strategiyalarni o‘rgatish; TBLT asosida yuqori tartibli vazifalar; formatif baholash va feedback.

Natijalar. Tahlil natijalariga ko‘ra, kognitiv kompetensiyani rivojlantirish uchun ingliz tili darsini quyidagi tamoyillar asosida loyihalash samarali ekanligi aniqlandi. Birinchidan, topshiriqlar Bloom/Anderson–Krathwohl taksonomiyalariga muvofiq ketma-ketlashtirilganda, o‘quvchilar avval o‘zlashtirishning past darajalarida (eslab qolish, tushunish) barqaror tayanchga ega bo‘lib, keyin yuqori darajalar (qo‘llash, tahlil, baholash, yaratish)ga mantiqan ko‘tariladi; bu CLT va TBLT vazifalarida til vositalari bilan kognitiv operatsiyalarni uyg‘unlashtirishga yordam beradi [2;7]. Ikkinchidan, Vygotskiy ta‘kidlagan o‘zlashtirishning yaqin rivojlanish zonasi sharoitida scaffoldingi (model ko‘rsatmalar, til andozalari, ko‘rsatkichli savollar, bosqichlab qo‘llab-quvvatlash) tashkil etilganda, hamkorlikdagi muhokamalar va juftlikdagi “think-pair-share” usullarida kognitiv sakrashlar kuzatiladi. “What the child is able to do in collaboration today he will be able to do independently tomorrow” degan fikr aynan tillarni o‘qitishda ham amaliy tasdig‘ini topadi; biroq bu g‘oyani shartli qabul qilish lozim, chunki scaffoldingi haddan tashqari ko‘p bo‘lsa, o‘quvchining

mustaqil kognitiv mehnati zaiflashishi mumkin [3]. Uchinchidan, Sweller kognitiv yuklama nazariyasidan kelib chiqib, materiallarni segmentlarga bo‘lish, redundant ma’lumotlarni qisqartirish, modallikni diversifikatsiya qilish (masalan, qiyin matnlarda grafik organayzerlar va qisqa audio izohlar bilan qo‘llab-quvvatlash) ishchi xotiraga tushadigan bosimni kamaytiradi va darsdagi kognitiv resurslarning maqsadli taqsimini ta’minlaydi [5;6]. To‘rtinchidan, metakognitiv strategiyalar (rejalash, monitoring, o‘z-o‘zini baholash, refleksiya)ni ochiq o‘rgatish hamda ularni ingliz tilidagi nutq faoliyati bilan bog‘lash (masalan, “before reading” rejalash kartalari, “during listening” monitoring belgilar tizimi, “after speaking” refleksiya jurnali) o‘quv jarayonini ongli qiladi va tilni maqsadga muvofiq qo‘llashni ta’minlaydi [4;2]. Beshinchidan, Hattie metatadqiqotlari ko‘rsatganidek, feedback o‘quv yutuqlarini eng kuchli oshiruvchi omillardan biri hisoblanadi; ayniqsa maqsadga yo‘naltirilgan, mezonlarga tayanadigan va harakatni ko‘rsatadigan teskari aloqa darsdagi kognitiv yutuqlarni sezilarli oshiradi [8]. Oltinchidan, TBLT uslubida yuqori tartibli kognitiv operatsiyalarni talab qiluvchi topshiriqlar (muammoni tahlil qilish, dalillar keltirish, qaror ishlab chiqish, mahsulot yaratish) til materialini faqat reproduksiya qilish emas, balki yangi vaziyatlarda moslashuvchan qo‘llashni rag‘batlantiradi [7]. Littlewood ta’kidlaganidek, kommunikativlik nafaqat erkin muloqot, balki maqsadli mahorat va strategiyalarning integratsiyasidir; bu jihat kognitiv kompetensiyaga til faoliyati orqali kirish uchun zarur shartdir [9].

Natijalarning tizimli modeli quyidagicha tavsiflanadi: darsning kirish qismida maqsadlar (learning intentions) va baholash mezonlari (success criteria) aniqlashtiriladi; til materiali kognitiv jihatdan mos unitlarga ajratiladi; dars asosiy qismida scaffoldingi bilan modullashtirilgan CLT/TBLT topshiriqlari bajariladi; multimodal taqdimotlar kognitiv yuklama me’yorida ushlanadi; o‘quvchilar metakognitiv monitoring vositalari bilan ishlaydi; yakunida esa formatif baholash, aniq feedback va refleksiya amalga oshiriladi. Bu struktura o‘qituvchini o‘quv dizayneri sifatida faol ishtirok etishga, darsni kognitiv kompetensiyani rivojlantiruvchi muhitga aylantirishga undaydi. “Assessment for learning” tamoyillariga muvofiq, baholash jarayonning so‘ngida emas, balki davomida sodir bo‘ladi va o‘quvchiga keyingi qadamni ko‘rsatadi; “feedback that moves learners forward” prinsipiga amal qilinadi [8].

Muhokama. Olingan natijalar bir-birini to‘ldiruvchi nazariya va amaliyotlar kesishmasida yotadi. Bloom hamda Anderson–Krathwohl taksonomiyalari didaktik maqsadlarni kognitiv darajalar bo‘yicha strukturallashtiradi va dars dizaynida “qanday fikrlash”ni markazga olib chiqadi [2;1]. Biroq faqat taksonomik rejalashtirishning o‘zi yetarli emas: Vygotskiy ZPR konsepsiyasi darsda hamkorlik va scaffoldingi yordamida kognitiv sakrashlar sodir bo‘lishini ko‘rsatadi, lekin scaffoldingi me’yori buzilsa, o‘quvchi mustaqilligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bu o‘rinda Brunerning “spiral curriculum” tamoyili muvozanat yaratadi: bilimlar va ko‘nikmalar qayta-qayta, tobora chuqurlashgan darajada uchraydi; bu esa bosqichlab mustaqillikni oshirishga xizmat qiladi [4]. Kognitiv yuklama nazariyasi esa texnologik vositalar va resurslar tanlashda kritik filtr vazifasini bajaradi: multimediaga haddan tashqari tayanish, chalg‘ituvchi dizayn, bir vaqtning o‘zida ortiqcha kanal yuklamasi kognitiv ishlov berishni susaytiradi; Mayer keltirgan ko‘rsatmalar (koherensiya, modallik, segmentatsiya, signalizatsiya) bunday xatarlardan xoli bo‘lishni kafolatlaydi [6;5]. Hattie metatadqiqotlari asosida esa “feedback, clarity of goals, success criteria” triadasi darsning kognitiv samaradorligini oshiruvchi markaziy tugun sifatida namoyon bo‘ladi [8].

Til o‘qitish metodikasida CLT va TBLT yondashuvlari muloqotga yo‘naltirilganlik va mazmuniy vazifalar orqali o‘rganishni ta’minlaydi, biroq ularning kognitiv dizayni maqsadli bo‘lmasa, faqat kommunikativ faoliyatning o‘zi kognitiv kompetensiyani chuqur rivojlantirmasligi mumkin. Shu bois, TBLT topshiriqlarini kognitiv murakkablik bo‘yicha rejalash, baholash mezonlarini argumentatsiya sifati, dalillarni keltirish, muammoga yechim topish kabi indikatorlar bilan boyitish lozim [7]. Littlewoodning “pre-communicative” va “communicative” bosqichlarini kognitiv darajalar bilan moslash darsga izchillik va aniq kognitiv trajektoriyani beradi [9]. Bu integratsiya natijasida o‘quvchi tilni maqsad, kontekst va auditoriyaga mos ravishda fikrlash hamda ijodiy yechimlar topish vositasiga aylantiradi.

Iqtiboslar nuqtai nazaridan, “learning is most effective when it is goal-directed” mazmunidagi pozitsiyalar ko‘plab manbalarda uchraydi; Hattie ham “the most powerful single moderator that

enhances achievement is feedback” degan xulosani keltiradi. Bizningcha, bu fikr o‘zini oqlaydi, chunki feedback o‘quv jarayonida xatolarni diagnostika qiladi, kognitiv kamchiliklarni ko‘rsatadi va keyingi harakatni rejalashtiradi; ammo feedback samaradorligi uning o‘z vaqtida, aniq mezonlarga tayangan va harakatga yo‘naltirilgan bo‘lishiga bog‘liq. Aks holda, umumiy va kechikkan izohlar kognitiv taraqqiyotga yetarli turtki bermaydi [8]. Shuningdek, “What the child is able to do in collaboration today...” g‘oyasi hamkorlikdagi o‘qitish uchun juda ilhomlantiruvchi, biroq sinfdagi individual farqlar, ijtimoiy dinamikalar va til kompetensiyasidagi tafovutlar scaffoldingi rejalashda noziklikni talab qiladi [3].

Ushbu tadqiqot amaliy natijalari quyidagicha. Dars rejalari kognitiv maqsadlar bilan boshlanib, til birliklari mazkur maqsadlarga xizmat qiladigan vosita sifatida tanlanadi. Materiallar dizaynida kognitiv yuklama me‘yori saqlanib, multimodal taqdimotlar segmentatsiyalanadi. TBLT vazifalari muammoli va real hayotiy kontekstlarda tuziladi, natijalari esa mezon asosida baholanadi. O‘quvchi kundalik refleksiya va o‘z-o‘zini baholash vositalari bilan ishlaydi; o‘qituvchi esa feedback orqali kognitiv jarayonni “ko‘rinadigan” qiladi.

Xulosa. Ingliz tili o‘qitishida kognitiv kompetensiyani rivojlantirish uchun darsni quyidagi poydevorlar ustida tashkil etish zarur: 1) kognitiv darajalarga tayangan maqsadli dizayn; 2) ZPR asosida scaffoldingi, hamkorlik va mustaqillik o‘rtasida muvozanat; 3) kognitiv yuklamani boshqaruvchi multimodal taqdimot; 4) metakognitiv strategiyalarni ochiq o‘rgatish va muntazam refleksiya; 5) TBLT asosida yuqori tartibli fikrlashni talab qiluvchi vazifalar; 6) formatif baholash va yuqori sifatli feedback. Ushbu komponentlar uyg‘unligi o‘quvchining nafaqat lingvistik, balki kognitiv jihatdan ham yetuk kommunikator sifatida shakllanishini ta‘minlaydi. Ilmiy asoslar shuni ko‘rsatadiki, kognitiv kompetensiya til o‘rganishning tabiiy natijasi emas, balki puxta loyihalangan didaktik jarayonning maqsadli hosilasidir [2;8;7]. Amaliy tavsiyalar sifatida o‘qituvchilar uchun dars ssenariyalarida maqsad va mezonlarni aniq bayon qilish, kognitiv ko‘rsatkichlarni baholash rubrikalarini ishlab chiqish, materiallarni segmentatsiyalash va signallash, feedbackni jarayon markaziga qo‘yish hamda o‘quvchilarni metakognitiv “o‘qish daftar”i yuritishga jalb etish tavsiya etiladi.

Mazkur ish nazariy-metodik tahlil bo‘lib, empirik eksperimental ma‘lumotlar keltirmaydi. Kelgusida kontrolli sinovlar, aralash uslubli tadqiqotlar orqali taklif etilgan modelning samaradorligini turli yosh va til darajasidagi guruhlarda sinab ko‘rish, shuningdek, raqamli vositalarning kognitiv yuklamani boshqarish va feedback sifatiga ta‘sirini o‘rganish maqsadga muvofiqdir. Kontekstual omillar (sinf soni, vaqt, resurslar, o‘qituvchi tayyorgarligi)ni modelga integratsiyalash ham dolzarb yo‘nalish bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., Krathwohl, D. R. *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: Cognitive Domain*. New York: David McKay Company, 1956. 207 bet.
2. Anderson, L. W., Krathwohl, D. R. (eds.). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom’s Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longman, 2001. 352 bet.
3. Vygotsky, L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. 159 bet.
4. Bruner, J. S. *Toward a Theory of Instruction*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1966. 176 bet.
5. Sweller, J., van Merriënboer, J. J. G., Paas, F. G. W. C. *Cognitive Architecture and Instructional Design*. *Educational Psychology Review*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 1998, 10(3), 251–296 bet.
6. Mayer, R. E. *Multimedia Learning* (2nd ed.). New York: Cambridge University Press, 2009. 320 bet.

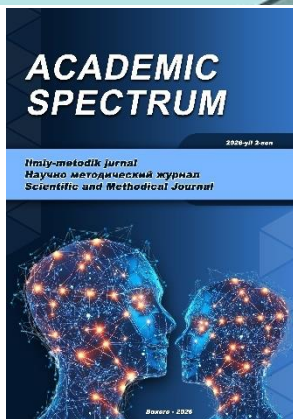
MUNDARIJA:

Qurbonov G‘ulomjon G‘afurovich Ochilboyeva Maftuna Dilshod qizi	<i>Matematik ta’limda differensial yondashuv tushunchasi va uning shakllanishining hozirgi holati</i>	6
Xusanova Gulasal Shuhratjon qizi Husanboyeva Xurshidabonu Muhammadamin qizi	<i>Axborot texnologiyalarining chet tilini o‘qitish metodikasidagi o‘rni va ahamiyati</i>	10
Nasirdinova Gulshoda Donyorbek qizi Abdumalikova Marjona Doniyorjon qizi	<i>Kollaborativ o‘qitish texnologiyasi “boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi” faniga tatbiq etish imkoniyati</i>	13
Alimdjanova Dilbar Negmatovna	<i>Jamoat salomatligini fanini o‘qitishda mualliflik pedagogik texnologiyalari</i>	18
Raximova Nasiba Nuriddinovna	<i>O‘smirlarda agressiya muammosini o‘rganishning nazariy-metodologik asoslari</i>	22
Bozorova Nazokat Mamasoatovna	<i>Tarixiy podkastlar va videobloglar o‘quvchilarning kognitiv faolligini rivojlantirish shakli sifatida</i>	26
To‘rayeva Dilovar Naimovna	<i>Kichik yoshdagi o‘quvchilarning badiiy asarni tahlil etishdagi psixologik xususiyatlari</i>	30
Bobomurodova Mahzuna Ortiq qizi	<i>Gidronimlarda geografik va tarixiy omillarning aks etishi</i>	33
Giyasova Zuxra Raxmatullayevna	<i>Gaz molekulalarining tezliklar bo‘yicha taqsimoti: desmos yordamida raqamli vizualizatsiya va didaktik imkoniyatlar</i>	36
Bekimbetova Gulnaz Nabatovna	<i>Methodology for using educational materials on natural resources in theoretical classes</i>	43
Narmuradova Rayhon Uktamovna	<i>Huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlarini psixologik tahlilga o‘rgatishning ahamiyati</i>	48
Itolmasova Nafisa Furqatovna	<i>Kasbiy qobiliyat tushunchasi va uning psixologik asoslari</i>	51
Yunusova Sohiba Abdulmamidovna Raxmataliyeva Marjona Xurshidjon qizi	<i>Jarayonlarni boshqarishda rejining va kaizen uslublari asosida samaradorlikni oshirish</i>	54
Narmuradova Rayhon Uktamovna	<i>Jinoyat sodir etishda affekt holatining psixologik va huquqiy bahosi</i>	57
Ismatova Kamola Azizjon qizi	<i>Bola psixik taraqqiyotida oilaning ahamiyati</i>	60
Ochilova Mexrubon Syratovna	<i>Значение курсов повышения квалификации учителей цифровой грамотности и применению образовательных платформ на уроках географии</i>	64
Sirojov Otajon Orifjonovich	<i>Talabalarning o‘quv faoliyatini raqamli texnologiyalar asosida tashkil qilishning integrativ mexanizmlarini takomillashtirish</i>	69
Islomov Nurtoy Nomoz o‘g‘li	<i>Talabalarda atamalar bilan ishlash ko‘nikmalarini takomillashtirish</i>	76

Madaminova Gulzira Gulamkadirovna	<i>Ingliz tili o‘qitishda o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyani rivojlantirish metodlari tahlili</i>	80
Eshmuminova Oybarchin Botirovna	<i>Maktabdan tashqari ta’lim strategiyalari: istiqbolli yo‘nalishlar, strategik rejalashtirish va amaliy tadqiqotlar</i>	84
Ibodulloyev Nurali Sheraliyevich	<i>Raqamli texnologiyalardan foydalanishning ta’lim jarayonidagi o‘rni</i>	88
Odamova O‘g‘iljon Kenjayevna	<i>Ta’lim muassasalarida psixologik xizmatning samaradorligini oshirishda ertak terapiyasining o‘rni</i>	91
Shikarov Tolib Tavakalovich	<i>Raqamli pedagogikada adaptiv ta’lim texnologiyalari: talabalarning individual ehtiyojlarini qondirish va o‘quv samaradorligini oshirish</i>	95
Raximov Azizbek Normurodovich	<i>Jadid munavvarlar faoliyatida vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik mohiyati</i>	99
Shomurodova Nozima Baxriddin qizi	<i>Maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda xorijiy tajribalar tahlili</i>	104
Xolmirzayeva Shahnoza Majidovna	<i>Maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqillik va ijodiy tashabbusni rivojlantirishning pedagogik asoslari</i>	108
Tangirov Farxodjon Mamatyakubovich	<i>Loyihaga asoslangan faoliyatning o‘quvchilar meta-fan kompetensiyalari va texnologik madaniyatini rivojlantirishga ta’siri</i>	112
Rasulov Rustambek Odilovich Xoshimov Mirjalol Murodjon o‘g‘li	<i>Xalqaro aloqa: mohiyati, rivojlanishi, va zamonaviy tendensiyalar</i>	119
Baratova Nozima Xidirova Gavhar Rustamovna	<i>Raqamli texnologiyalar asosida barqaror turizmni rivojlantirish istiqbollari</i>	123
Urazaliyeva Dilraboxon Nishonboyevna	<i>O‘smirlarda suisid xavfining bio-psixo-fiziologik mexanizmlari: masofaviy psixogen ta’sir sharoitida tibbiy-psixologik yondashuv</i>	129
Kurbonov Munis Ro‘zmetova Muhabbat	<i>Ta’lim jarayonida pedagogik yondashuv axborotlashtirishning ahamiyati</i>	137
Farmonova Dildora Sobirovna	<i>Nogiron bolalarning jamiyatga moslashuvidagi to‘siqlar</i>	140
Axmadova Gulbashakar Azizbekovna	<i>Erta bolalikda emotsional befarqlikning oqibatlari</i>	143
Tojiboyev Ziyodilla A‘zamjon o‘g‘li	<i>Raqamli iqtisodiyot sharoitida milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari</i>	147
Umaraliyeva Hilola Fazliddin qizi	<i>Talabalarning kommunikativ kompetentligi guruhiiy o‘zaro ta’sir samaradorligining prediktori sifatida</i>	149
Kozieva Ikbol Komilzhonovna	<i>Onomastics funktsions</i>	153
Ismatova Dilafruz To‘ymuratovna	<i>Zamonaviy jamiyatda oilaviy qadriyatlar transformatsiyasi: an’anaviy modeldan individualistik modelga o‘tish jarayoni</i>	156
Ziyadilloeva Malikabonu Abdulloyevna	<i>Approaches to studying individual soldier performance and group interaction in the armed forces</i>	160

Ashrapov Nodirbek Namoz o'g'li	<i>O'smirlik davrida kognitiv jarayonlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-muhit omillari va ularning shaxs kamolotidagi ahamiyati</i>	164
Hamroyev Jasur Umedovich	<i>Oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt texnologiyalari asosida talabalarning innovatsion tafakkuri va muammoli vaziyatlarni hal etish kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari</i>	169
Axmadov Nazirjon Rahmat o'g'li	<i>Social and psychological factors in the development of positive behavior in adolescents</i>	173
Rustamov Shavkat Shuxratovich	<i>Pedagogical and psychological approaches to developing students' innovative competence</i>	177
Назаров Акмал Мардонович	<i>Психологические факторы развития креативного мышления и инновационного подхода у студентов</i>	180
Ганджиев Феруз Фуркатович	<i>Проявления агрессии среди подростков в социальных сетях и их психологические последствия</i>	184
Дехконбоев Шохжахон Ойбекович	<i>Методы и подходы судебно-психологической экспертизы при оценке эмоционального состояния личности</i>	189
Zoirov Abduqodir Askarovich	<i>Talabalarda diqqat sifatлари rivojlanishining psixologik determinantlari</i>	193
Xolmo'minova Yasmina Ma'murjon qizi	<i>Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda individual ta'lim dasturlarining samaradorligi</i>	197
Khusanova Gulasal Shuhratjon kizi, Fozilova Shakhzoda Aslam kizi	<i>Comparison of the effectiveness of online and offline learning</i>	200
Raximova Moxinora Xoshimjanovna Ibrohimova Feruzabonu Ilyosbek qizi	<i>Rivojlangan xorijiy mamlakatlar ta'limi taraqqiyotining ayrim masalalari</i>	203
Шарипова Умида Шавкат кизи	<i>Факторы и проблемы исследования гендера в социолингвистике</i>	206
Тагирова Муштарий Махсудовна	<i>Своеобразные черты литературных и публицистических трудов джадидов</i>	209
Narziyeva Husnora	<i>Norasmiy savdoning shahar iqtisodidagi o'rni</i>	212
Xomidova Mahliyo Akobir qizi	<i>Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar, ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari</i>	216
To'raqulova Nargiza Ali qizi	<i>Yozuvning vujuga kelishi va tilshunoslikdagi ahamiyati</i>	219
Qovlonbekov Abdulaziz Abdullajon o'g'li.	<i>Para sportchilarni qo'llab quvvatlashning ijtimoiy psixologik determinatlari (o'smir yoshidagi parasportchilar misolida).</i>	222
Diyorbek Abrayev Mamarajab ogli	<i>Translation of culturally-bound words from english into uzbek: challenges and strategies</i>	225
Sharipova Shukronaxon Baxtiyorjon qizi	<i>O'zbek xalq og'zaki ijodi va uni maktabgacha yoshdagi bolalar emotsional intellektini rivojlantirishda qo'llashning psixologik asoslari</i>	228

Rahmatova Nasiba Sobirovna	<i>Gender psixologiyasida jinsiy farqlanish muammolarini tahlil qilishda erkaklar va ayollarning rollari</i>	231
Ro‘ziyev Ulug‘bek Muzzafarovich	<i>O‘smirlardagi emotsional zo‘riqishlar va ularni kelib chiqish sabablari</i>	238
Mirzayeva Dilshoda Ikromjonova Sayfidinova Aziza Tolibovna	<i>O‘zbek va ingliz leksikasida nabotot obrazlarining metaforik talqini</i>	242
Qodirova Dilnoza Murtazoyevna	<i>Talabalarda professional identifikatsiya jarayonining psixologik determinantalari</i>	244
Tajibayev Shohruh Maqsudovich	<i>The influence of psychological characteristics on guides' communicative skills and their professional significance</i>	251
Sharopov Suxrob Shodi o‘g‘li	<i>O‘smirlarda refleksiv xususiyatlar va tanqidiy fikrlash o‘rtasidagi bog‘liqlik</i>	256

“ACADEMIC SPECTRUM”

ILMIY METODIK JURNALI UCHUN MAQOLALARNI RASMIYLASHTIRISH TALABLARI

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy jurnali mualliflari diqqatiga!

1. “ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy jurnali ilmiy maqolalarni o‘zbek, rus va ingliz tillarida chop etadi.

2. E‘lon qilinadigan maqolalarga bo‘lgan asosiy talablar:

✚ ishning dolzarbligi va ilmiy yangiligi;

✚ maqolaning hajmi: adabiyotlar ro‘yxati, chizma va jadvallar inobatga olingan holatda 3-8 betgacha;

✚ maqola nomi, annotatsiya (50-60 ta so‘z) va tayanch so‘zlar (8-

10 ta) ingliz, o‘zbek va rus tillarida keltiriladi.

3. Maqola boshida mavzu, muallifning F.I.O. (to‘liq yozilishi kerak), mualliflar bir nechta bo‘lsa, ularning har biri haqida to‘liq ma‘lumotlar berilishi shart, tashkilot, shahar, mamlakat, muallifning e-maili ko‘rsatiladi. Matnda kirish qismi, tadqiqot obyekti va qo‘llanilgan metodlar, olingan natijalar va ularning tahlili, xulosa, adabiyotlar ro‘yxati, albatta, keltiriladi. Maqolada keyingi 10-15 yilda e‘lon qilingan adabiyotlarga havola qilinishi tavsiya etiladi.

4. Matn uchun: Microsoft Word; Times New Roman, 12 shrift, maqola nomi bosh harflarda, interval 1,0; abzas 1,0 sm, yuqori va pastki tomon 2 sm, chap va o‘ng tomon 2 sm.

5. Agar maqolaga rasm, jadval, diagramma, sxema, chizma, turli grafik belgilar kiritilgan bo‘lsa, ular aniq va ravshan tasvirlanishi, qisqartmalarning to‘liq izohi yozilishi lozim. Formulalar matnga maxsus kompyuter dasturlarida kiritilishi kerak.

6. Iqtibos olingan yoki foydalanilgan adabiyot satr osti izohi tarzida emas, balki maqola oxirida asosiy matndagi ketma-ketligi asosida umumiy ro‘yxatda ko‘rsatiladi. Matn ichidagi ko‘chirmadan so‘ng iqtibos olingan asarning ro‘yxatdagi tartib raqami va sahifasi kvadrat qavs ichida beriladi. Bu o‘rinda kitob, to‘plam, monografiyalar uchun mualliflarning ism-familiyalari, manbaning to‘liq nomi, nashr ko‘rsatkichi (shahar, nashriyot va nashr yili) ko‘rsatiladi. Jurnal maqolalari va boshqa davriy nashrlar uchun mualliflarning ism-familiyalari, maqola nomi, jurnal nomi, yili va soni, sahifa nomeri ko‘rsatiladi.

7. Maqola matni kamida 70-80 % muallifning shaxsiy izlanishlari natijasiga asoslanishi lozim. Topshirilgan maqolalar “Anti plagiat” tizimi yordamida tekshiriladi.

8. Tahririyatga taqdim qilingan maqolalar tahririyat tomonidan taqrizga beriladi. Maqola taqrizdan qaytgach, agar zarur bo‘lsa, barcha savol va e‘tirozlar bo‘yicha muallifga qayta ishlash uchun taqdim etiladi. Maqola nusxalari qaytarilmaydi.

9. Tahririyat maqolani taqrizga yuboradi, taqriz ijobiy bo‘lsa maqola jurnalda chop etish uchun qabul qilinadi. Jurnalda anjuman tezislar va ma‘ruzalari chop etilmaydi. E‘lon qilingan materiallarning haqqoniyligiga va ko‘chirilmaganligiga shaxsan muallif javobgardir.

10. Tahririyat maqolaga ayrim kichik o‘zgartirishlarni kiritishi mumkin. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan ko‘rib chiqilmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

11. Ijobiy taqriz berilgan maqola tahririyat tomonidan qabul qilingan sanaladi. Jurnal tahririyati maqola matnini qisqartirish va unga tahririy o‘zgartirishlar kiritishga haqlidir.

12. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan qabul qilinmaydi va ko‘rib chiqilmaydi.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrda №1273056 sonli guvoohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Alpomish ko‘chasi, 9-uy
Elektron manzil: <https://fanistiqbollari.uz>
Telegram raqami: -998 (91) 245-46-66

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy-metodik jurnal.

Buxoro

2026. № 2-Son.